

Iagttagelser

over

den almindelige og den sortrandede Oldenborres Udbredelse og Biologi

samløde paa en Undersøgelsesrejse i Forsommeren 1887
af

Vilhelm Bergsøe.

De ovennævnte Arters Flyveaar i 1887 blev fra forskjellige Sider imødeset med mere end almindelig Interesse. Den spredte og meget ufuldstændige Indsamling i 1883, var ved Oldenborreløven af 1 April 1887 bleven en Pligt, og i forskjellige Egne af Landet, særligt i Præstø, Svendborg og Vejle Amter havde man gjort store Forberedelser til at slaa et afgjørende Slag mod denne vort Agerbrugs værste Fjende. Befolkningen var bleven avverteret ved Pjecer, Dagblade og Opslag om at gjøre deres Bedste, og den 11 Maj tiltraadte jeg med Indenrigsministeriets Bistand en Undersøgelsesrejse, der varede til den 16 Juni, og som strakte sig over alle de særligt angrebne Amter, saavel i Jylland som paa Øerne. Af de indvundne Erfaringer og Resultater skal jeg her indskrænke mig til saadanne, der vedrøre Arternes Udbredelse og biologiske Forhold, medens de landøkonomiske forbeholdes en senere Redegjørelse.

Af de nævnte Arter optraadte den almindelige Oldenborre massevis i Præstø Amt, Fyen og langs hele Jyllands Østkyst fra Grænsen og op til Aarhus, hvor den imidlertid blev sparsommere, alt som man kom Nord paa. I Marselisborg og Riis Skove fandtes den kun spredt og enkeltvis, hvorimod en Bræmme af disse Insekter saaes opdrevne langs Strandkanten, hvorfra de i Solskinsvejr fløj op og tyede til de nærmeste Skovrande. Disse Driv Sværme synes at være komne ovre fra Mols; thi ved Ebeltoft og Grenaa optraadte den i stor Mængde. I Randers Omegn saaes den kun sparsomt, hvorimod den atter fandtes i store Masser ved Sæby paa unge Bøge. Ved Kjøbenhavn traf man den kun enkeltvis, og til de tidligere uhyre Sværme i Nordsjælland mærkedes der næsten Intet. Dog maa herfra undtages de lettere Sandjorder vest for Helsingør. Allerede ved Hellebæk var der ikke faa paa Ahorn, og efter Meddelelse af Skovfoged Hansen, Klosterriis, var den særdeles talrig i Borsholm Skove og omkring Tikjøb, uden at man der foretog nogen Indsamling. Paa den modsatte Side af Sundet er den samme Aar ligeledes optraadt i uhyre Masser. Sven Lampa har angivet mig Indsamlingen i Sverig til 17,127 Kubikfod.

Flere Egne, som ellers ikke plages særligt af den, have faaet Driv-Sværme langs Kysterne. Saaledes landede den i Skagen, hvor Indbyggere vist aldrig havde seet en Oldenborre, og paafløj derefter Haverne. Paa Anholt tilintetgjordes lignende Driv-Sværme af de talrige Maager, som fodrede deres Unger med dem. Paa Samsø drev den i Land langs hele Vestkysten, og det samme var Tilfældet paa Langeland og de omliggende Øer.

Lolland-Falsters, Jyllands og Sjællands vestlige og midterste Parti, samt Bornholm vare derimod ganske forskaanede for dens Angreb, idet den her kun optraadte

sporadisk og i ringe Mængde. Af alle de Egne, jeg har undersøgt, var Præstø Amt ubestridelig det Sted, hvor den forekom i de mest overvældende Masser.

Den sortrandede Oldenborre

forekom derimod ganske anderledes lokal, idet den synes at være bunden til Flyvesandspartierne, medens den almindelige følger Rullestensleret. Jeg traf den derfor kun i Omegnen af Engelsholm, hvor den var den fremherskende Art. Den synes at optræde mer eller mindre sporadisk i det halvtopdyrkede Bælte langs den jyske Hedes Østgrænse, lige fra Ribe til Aarhus, men mangler dog overalt, hvor Rullestensleret skyder sig ind. Paa Sjælland forekommer den i de nordøstlige Sandpartier, særlig ved Tidsvilde og i Rørvig-Sande. Den har i de fleste Egne Flyveaar fælles med *M. vulgaris*; men det synes, som om den sidste er i Færd med at fortrænge den, rimeligvis som en Følge af Sandjordernes stigende Kultur. I Omegnen af Engelsholm fandtes den blandet med c. 10 % af *M. vulgaris*, der imidlertid brød noget senere frem. Fra Aalykke ved Ribe meddelte Skovrider Fritz mig, at *M. vulgaris*, som tidligere (1883) kun optraadte enkeltvis, i 1887 fandtes i et Antal af c. 30 %. Saasnt man fra Engelsholm naaede ind i det egentlige Bøgeskovsbælte i Vejledalen, forsvandt den sortrandede Oldenborre, og *M. vulgaris* optraadte ene-herskende.

Tager man de to Arter under Et, giver Indsamlingslisterne, førte af de enkelte Kommuner, det bedste og paalideligste Billede af Oldenborrens Udbredelse i Danmark. Af Hensyn til Pladsen skal jeg her dog kun nævne det samlede Tal for Amterne, idet jeg for hver Amt tillige angiver Antallet af de Kommuner, hvor man har fundet det nødvendigt at foretage Indsamling. Man

vil heraf faae et Begreb, dels om de uhyre Sværme, hvori Oldenborren paa mange Steder viste sig, dels se, at dens geografiske Udbredelse har forandret sig ikke lidet i Løbet af de sidste femogtyve Aar.

Idet jeg begynder med de Amter, hvor den optraadte i ringest Mængde, faaes følgende stigende Skala:

Amt	Kommuner	Indsamlet i Pund	Geografiske □ Mile	Amter, hvori Indsamling ikke fandt Sted	Geografiske □ Mile
Aalborg	3	2,028	52,60	Frederiksborg	24,59
Hjørring	2	4,963	51,14	Bornholm	10,60
Sorø	4	6,649	26,74	Maribo	30,29
Kjøbenhavn	5	8,500	21,95	Thisted	30,75
Viborg	7	48,711	55,08	Ringkjøbing	82,25
Holbæk	5	111,217	30,52		
Randers	30	252,560	44,20		
Ribe	19	386,999	55,08		
Præstø	38	563,724	30,39		
Aarhus	74	1,405,043	44,99		
Odense	84	1,417,864	32,16		
Vejle	64	1,598,540	42,34		
Svendborg	76	1,734,445	29,88		
13 Amter. I Alt	411	7,541,243	517,07		178,48

Som man af ovenstaaende Tabel vil se, har omtrent de tre Fjerdedele af Landet været hjemsøgt af Oldenborrer i et saadant Antal, at man har anseet Indsamling for nødvendig; men Forholdet stiller sig endnu ugunstigere, naar man betragter de hjemsøgte Amters Forhold til Agerbruget. Det er Danmarks frugtbareste Egne: Sydsjælland, Fyen og Østsjælland, som ere de egentlige Arnesteder for Sværmene, og fremfor Alt er det Præstø

Svendborg, Odense, Aarhus og Vejle Amter, som det særligt er gaaet ud over. I Præstø Amt vare Sværmene aldeles overvældende store i sex Sogne. Man kunde her lugte dem allevegne, hvor man gik, og om Aftenen føg de som Sne langs Skovrandene, som stod mere eller mindre afædte. Store Dynger af maskinknuste Oldenborrer udbredte en saa afskyelig Stank, at der udbrød en Cholérine Epidemi i de af Oldenborrer værst hjemsøgte Sogne. Disse vare sex, og skjøndt Arealet ikke er særlig betydeligt, samledes her til 15de Juni:

Faxe	Sogn	35,000	⊘
Kongsted	—	112,674	—
Roholte	—	42,572	—
Everdrup	—	63,000	—
Toxværd	—	46,783	—
Snesere	—	60,000	—

360,029 ⊘

eller c. 180,014,500 Individider. Erindrer man nu, at Holmgren, der paa den svenske Regjerings Vegne ledede Indsamlingen paa »Rickarums Kronopark« i Kristiansstads Lehn 1883, angiver det der Indsamlede til 400,000 Individider, og at Indsamlingen i hele Østsverig 1887, ifølge privat Meddelelse fra Sven Lampa, kun løb op til 205,527,000 Individider (17,127,25 Kubikfod), saa vil man faae et fyldigt Indtryk af, i hvilken Mængde Oldenborren optraadte i Præstø Amt. Der blev her i Alt samlet 563,724 ⊘ eller c. 281,862,000 Individider, eller, med andre Ord: der blev i dette ene Amt paa 30,39 Kvadratmile samlet 76,335,000 Individider flere end i hele Sverig tilsammen.

Allerede for 25 Aar tilbage optraadte Oldenborrerne særlig stærkt i Præstø Amt, og alle de senere Aar have kun vist en stedse stigende Tilvæxt, saa at man i dette Amt har maattet gribe til den sørgelige Udvej at foran-

stalte Pengeindsamlinger til Egnens Skadelidte. Amtet har endogsaa to adskilte Kuld at kæmpe med. Flyveaaret for det ene falder i 1883—87—91 o. s. v., medens der i Kallehave—Vordingborg viste sig Sværme nu i Foraaret, altsaa en Række 1881—85—89 o. s. v. Ogsaa andre Steder i Landet forekommer denne Birække, saaledes ved Rørvig og Grenaa (*M. Hippocastani*), Holbæk (*M. vulgaris*); men som Hovedregel gjælder, at det store, almindelige Flyveaar for Danmark i hele dette Aarhundrede (lige fra 1811) har været den førstnævnte Række, der ligeledes viser sig i Skaane og Halland, medens Oldenborrens Flyveaar i Tyskland falder sammen med Skudaarene. I det Aar, som gaaer forud, men især i det, som følger efter Hovedrækkens Aar, sværmer Oldenborren i flere Egne i større Mængde. Disse ere Individier, som, paavirkede af Jordbundsforholdene, enten gennemgaa deres Metamorphose et Aar for tidligt, eller, langt hyppigere, et Aar for sent — det er Marodeurtruppen, der ikke har kunnet følge med Hovedhæren.

Der viser sig med Hensyn til Oldenborrens nuværende Udbredelse et Phænomen, der staaer som en uopklaret Gaade. Endnu i 1863 sværmede Oldenborren i store Masser i hele det nordøstlige Sjælland, i Sorø og Holbæk Amter, samt over hele Maribo Amt. Kaster man nu et Blik paa Indsamlingslisten, vil man se, at man ikke har anseet det nødvendigt at samle i Frederiksborg Amt, at man i Kjøbenhavns Amt kun har samlet i fem, i Sorø Amt i fire, i Holbæk Amt i fem Kommuner, og at det hele Resultat er 126,366 ♁ eller, med andre Ord, kun lidet over en Trediedel af, hvad de sex haardest angrebne Sogne i Præstø Amt leverede. Endelig har man i Maribo Amt, ⊘ : hele Lolland—Falster, anseet Indsamling for unødvendig. At man ikke har samlet paa Bornholm, i Thisted og Ringkjøbing Amter er derimod normalt;

thi i disse Amter forekommer Oldenborren kun i yderst ringe Mængde.

Det er aldeles klart, at der i Løbet af de sidste 25 Aar har fundet en Forandring Sted i Oldenborrens lokale Udbredelse her i Landet, og Forandringen kan udtrykkes derved, at dens Optræden nu falder mere vestlig end tidligere, saaledes at den i høj Grad er forøget paa Fyen og langs hele Jyllands Østkyst fra Grenaa til Ribe, medens den kjendelig er aftagen paa Sjælland (med Undtagelse af Præstø Amt) og Lolland-Falster. Om Grundene til denne forandrede Udbredelse skal jeg ikke udtale mig; thi jeg kjender dem ikke, og kan ikke engang opstille nogen rimelig Hypothese. Sikkert er det derimod, at Oldenborren som Larve finder gunstigere Betingelser ved det nyere, rationelle Landbrug med dets Draining og Mangel paa Foraarspløjning, og at den, som en Følge deraf, er i Tiltagen i voxende Maal ved Anvendelsen af dette. Sikkert er det ogsaa, at Sværmene i 1887 vare ringere i de Egne, hvor man i 1883 havde forsøgt en delvis Indsamling (særlig i Ribe og Vejle Amter); men ingen af disse Forhold lade sig bringe i Samklang med dens næsten totale Forsvinden i Nordsjælland og paa Lolland-Falster. Man kommer uvilkaarlig til at tænke paa en Vandring af Sværmene mod Vest; men om en saadan har man endnu kun enkelte, og dertil meget usikre Iagttagelser.
